

# **Тема 1. ВЖИВАННЯ ВЕЛИКОЇ ЛІТЕРИ (БУКВИ)**

## **Питання теми:**

1. Велика літера на початку речення.
2. Велика літера при звертаннях та в ремарках.
3. Велика та мала літера в рубриках.
4. велика літера після двокрапки, на початку цитати тощо.
5. Велика літера у власних назвах.
6. Велика літера у складноскорочених назвах.
7. Правила переносу слів.

## ***Велика літера на початку речення***

### **З великої літери пишеться:**

а) Перше слово, яким починається текст.

б) Перше слово в реченні:

1) після крапки;

2) після крапок, знака оклику й знака питання, коли ними закінчується попереднє речення.

в) Перше слово кожного рядка у віршах незалежно від наявності розділового знака в кінці попереднього рядка (хоч і не обов'язково).

***Примітка 1.*** Після крапок, які не закінчують речення, а стоять у середині його для позначення переривчастості мови та інтонаційних відтінків, перше слово пишеться з малої літери:

— Дивіться... он там... встає... він ще живий... Семен... Семен... (Коцюбинський).  
Тихо в хаті стало;  
Тільки наймичка шептала:  
«Мати... мати... мати...» (Шевченко).

***Примітка 2.*** Коли знак оклику чи знак питання, а також крапки стоять у кінці прямої мови, то дальше речення (слова автора) пишеться з малої літери:

— Так тому й бути! — усі гукнули (Глібов).

— Що з тобою? — допитувалась Маланка (Коцюбинський).  
Я не Ганна, не наймичка,  
Я... — та й оніміла (Шевченко).

**Примітка 3.** Після знака питання (іноді знака оклику — див. § 35, п. б), що стоїть у середині речення для надання питальної (окличної) інтонації словам, пишеться мала літера:

Що його турбувало? погода? далека дорога?  
Сонце! сонце! — на гори й долини, —  
Сонце! сонце! — на води й поля.  
Хай живе в вільній праці людини  
України земля! (Тичини)

### **Велика літера при звертаннях і в ремарках**

**З великої літери пишеться:**

а) Перше слово після знака оклику, яким відокремлюється звертання:

Вітре буйний, вітре буйний! Ти з морем говориш (Шевченко); Нумо до праці, брати!  
Годі лякатись! На діло святее! Сміло ми будемо йти! (Грінченко).

б) Слово, що йде після вигуку або окличного слова, коли вони стоять на початку речення: — Ха-ха! От ловко! (Коцюбинський).

**Примітка.** Якщо вигук стоїть у середині речення, то наступне слово пишеться з малої літери: Ждемо день і другий — гай-гай! — немає Тетяни (Васильченко).

в) Ремарки-фрази (подані в дужках), що вказують на ставлення слухачів до слів (промови) якоїсь особи:

Слава й честь борцям за вільну незалежну Україну (Тривалі бурхливі оплески. Присутні встають і співають національний гімн) (З газети).

З великої літери пишуться й інші ремарки та посилання взяті в дужки, що стоять після закінченого речення:

Українська культура з найдавніших часів, навіть у найтяжчі історичні періоди її існування, не була ізольованою від зовнішнього світу (З газети).

### ***Велика та мала літери в рубриках***

1) З великої літери пишеться перше слово рубрик тексту, якщо кожна рубрика закінчується крапкою:

Сьогодні о вісімнадцятій годині відбудуться загальні збори колективу з порядком денним:

1. Про завдання колективу видавництва у світлі прийнятого Закону «Про мови».
  2. Звіт голови правління осередку Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка.
- 2) З малої літери пишеться перше слово рубрик, якщо вони відокремлені одна від одної крапкою з комою:

Біологічні механізми Землі вже давно не справляються з лавиноподібним техногенним забрудненням планети. Ситуація ускладнюється швидше, ніж вдається знайти гарантоване рішення. Основні компоненти забруднення сьогодні такі:

- зміна клімату під впливом парникового ефекту;
- виснаження озонового шару Землі;
- кислотне забруднення атмосфери й ґрунтів, хімічне забруднення планети;
- забруднення Світового океану;
- прогресуюче зникнення сотень видів рослин і тварин та збіднення генофонду Землі («Вісник АН України»).

Якщо такі рубрики граматично самостійні та структурно досить розлогі, то вони можуть починатися великою літерою:

Кожен функціональний різновид мовлення має свій набір комунікативно-семантичних інваріантів. У цьому плані видається важливим дослідження таких питань:

1. Визначення інвентарю комунікативних типів висловлень (інваріантів) у національній мові.
2. Опис цих інваріантів з опорою на синтаксичну структуру, інтонаційне оформлення й лексико-тематичне наповнення висловлення.
3. Зіставлення цих комунікативно-семантичних інваріантів у слов'янських мовах (З виступу в дискусії).

***Велика літера після двокрапки, на початку цитати тощо***

**З великої літери пишеться перше слово після двокрапки:**

- а) Коли це початок прямої мови:

Горлиця питає: «Чи, може, хто гніздечко зруйнував?» (Глібов); Пішла. А серце моє кричало: «Вернись, вернись, я все прощу!» (Павличко).

б) Коли цитата подається після слів автора як пряма мова, тобто пов'язується зі словами автора без сполучника й наводиться з початку речення:

Незабутній Максим Тадейович Рильський згадував: «Усе моє свідоме життя слово “Саксаганський” було для мене символом високої майстерності!» (Зб. «В сім'ї вольній, новій»).

Примітка. Коли ж цитата: а) входить до складу речення як його частина у формі підрядного речення, тобто пов'язується з головним реченням сполучником, або б) наводиться з середини речення, то вона, як правило, починається з малої літери (у другому випадку після двокрапки ставляться лапки, за ними – три крапки): У виступі на загальних зборах АН України член-кореспондент М. Голубець відзначив, що «першою невідкладною справою є перебудова психіки вченого, організатора й керівника науки» (З газети).

2. З великої літери пишеться початкове слово виступу, постанови, протоколу, ухвали тощо після вступної (загальної) частини:

Дозвольте ж мені виразити означення суверенітету Республіки:

1. Земля та її природні багатства, води й повітряний басейн, що знаходиться в межах кордонів України, є власністю народу України.

2. На території України закони, прийняті Верховною Радою України, мають пріоритет перед законами, прийнятими установами [колишнього] Союзу (І. Р. Юхновський. Із виступу на загальних зборах АН України).

### ***Велика літера у власних назвах***

1. З великої літери пишуться індивідуальні імена людей, по батькові, прізвища, псевдоніми, конспіративні клички, прізвиська: Іван Петрович Котляревський, Леся Українка (Лариса Петрівна Косач), Марко Вовчок (Марія Олександрівна Вілінська), Юрій Клен (Освальд Бургардт), Данило Галицький, Нестор Літописець, Олександр Невський, Ярослав Мудрий; також: Кобзар (про Тараса Шевченка), Каменярь (про Івана Франка) тощо.

У складних прізвищах, псевдонімах та іменах, які пишуться через дефіс, кожна складова частина починається великою літерою: Квітка-Основ'яненко, Нечуй-Левицький, Сергєєв-Ценський; Жан-Жак, Зиновій-Богдан, Марія-Тереза.

***Примітка 1.*** Різні частки (прийменники, сполучники, прийменники з артиклями) в середині прізвищ та імен іношомовного походження пишуться з малої літери: Абд ель Керім, Бретон де лос Еррерос, Варнгоген фон Ензе, Кур де Жебелен, Нур ед Дін. Про написання службових слів, що виступають перед прізвищем, див. § 106, п. 1 г.

**Примітка 2.** Китайські прізвища та складні імена, які завжди стоять після них, пишуться з великої літери: Мао Цзедун, Сунь Ятсен, Тао Юаньмін.

**Примітка 3.** У корейських, в'єтнамських, бірманських, індонезійських і тайландських прізвищах та іменах усі складові частини пишуться з великої літери: Кім Ір Сен, Лім Хон Ін; Фам Ван Донг, Хо Ші Мін; У Ну Мунг, У Чин Су; Вілуйо Пуспоюдо, Суджоно Ходіното; Кулаб Сайпрадіт, Луанг Вічит Ватакан.

**Примітка 4.** Про правопис східних власних імен (турецьких, єгипетських, азербайджанських та інших тюркського чи арабського походження зі складовими частинами бей, заде, огли, паша) див. § 106, п. 2 е.

**Примітка 5.** Імена та прізвища людей, які стали загальними назвами людей і предметів, пишуться з малої літери: донжуан, ловелас, ментор, меценат, робінзон, браунінг (пістолет), галіфе (штани), дизель (двигун), макінтош (одяг), максим (кулемет), рентген (апарат), френч (одяг). Так само пишуться загальні назви, утворені від власних імен (прізвищ): бонапартизм, мічурінець, пушкініст, шевченкіана.

Прізвища людей, уживані в загальному значенні, але які не втратили свого індивідуального значення (не стали загальними назвами), пишуться з великої літери:

Нові появляються вчені з різних галузей науки й техніки – нові Мічуріни й Ціолковські (Тичина). Потрібні нам і Гоголі, і Щедріни (Сліпчук).

Якщо ж прізвища (імена) вживаються зневажливо, вони пишуться з малої літери: квіслінги.

**Примітка 6.** Назви народів, племен, а також людей за національною ознакою або за місцем проживання пишуться з малої літери: араби, африканці, латиноамериканці; ацтеки, ірокези, поляни; білорус, латвієць, росіянка, українець; запоріжці, киянин, львів'яни, полтавець, полтавка.

## **2. З великої літери пишуться індивідуальні назви:**

а) Міфологічних істот і божеств: Антей, Аполлон, Афінa, Ахіллес, Будда, Венера, Молох, Перун.

**Примітка 1.** Родові назви міфологічних істот пишуться з малої літери: ангел, демон, лісовик, муза, німфа, русалка, титан, фавн, фея.

**Примітка 2.** Індивідуальні міфологічні назви, що перетворилися в загальні або вживаються в переносному значенні, пишуться з малої літери: молох війни; На спортивну арену вийшли сучасні геркулеси.

б) Дійових осіб у байках, казках, драматичних творах, хоч у звичайній мові вони вживаються як загальні імена: Ворон, Заєць, Лисиця, Осел, Щука; Лісовик, Мавка,

Перелесник; Дід Мороз, Той, що греблі рве; Червона Шапочка; Будяк, Троянда, Хліб.

**Примітка.** Якщо назви персонажів із казок, творів для дітей і т. ін. не виступають дійовими особами окремих творів, а використовуються як загальні, вони пишуться з малої літери: баба-яга, дід-мороз, іван-покиван.

3. З великої літери пишуться назви найвищих державних посад України та міжнародних посад: Генеральний секретар ООН, Президент України, Голова Верховної Ради України, Генеральний прокурор України, а також найвищих державних посад інших країн згідно з вимогами дипломатичного протоколу (під час візитів до України тощо): Президент Сполучених Штатів Америки, Прем'єр-міністр Канади і т. ін.

**Примітка 1.** Назви посад, звань, учених ступенів тощо пишуться з малої літери: голова, декан, директор, міністр, ректор, президент НАН України, секретар; академік, генерал-лейтенант, заслужений діяч мистецтв, народний артист України, лауреат Державної премії ім. Т. Г. Шевченка, член-кореспондент; доктор наук, кандидат наук.

**Примітка 2.** З малої літери пишуться також назви титулів, рангів, чинів: барон, герцог, граф, імператор, князь, колезький асесор, король, принц, цар, шах.

**Примітка 3.** Назви посад міністрів, послів, президентів академій тощо в офіційних документах, а також для підкреслення урочистості можуть писатися з великої літери: Міністр освіти і науки України, Посол Республіки Польща, Президент Національної академії наук України.

**Примітка 4.** Умовні власні назви в актах, договорах та інших офіційних документах пишуться з великої літери: Високі Договірні Сторони, Автор і Видавництво тощо.

4. Клички свійських тварин, а також приручених чи дресированих звірів і птахів пишуться з великої літери: Сірко (собака); Сніжинка (кішка); Гнідко, Стріла (коні); Круторогий, Сивий (воли); Рекордистка, Лиска (корови); Раві, Шаші (слони); Красень, Фараон (папуги) та ін.

**Примітка.** Назви груп тварин, хоч вони й походять від індивідуальних кличок, пишуться з малої літери: З випасу поверталися рекордистки й лиски. Так само з малої літери пишуться назви порід тварин: бульдог, вівчарка, пінчер.

5. Назви сортів рослин у спеціальній літературі пишуться з великої літери: Антонівка, Білий налив, Сніговий кальвіль, Паперівка (яблуні); Українська глива, Лісова красуня (груші); Рекорд, Угорка (сливи); Шпанка рання (вишня).

Але в загальному вжитку вони пишуться з малої літери: антонівка, глива, угорка.

6. Астрономічні назви (незалежно від кількості їхніх складників) пишуться з великої літери: Велика Ведмедиця, Козеріг, Марс, Молочний Шлях, Сатурн, Юпітер. Так само пишуться народні назви сузір'їв і галактик: Великий Віз, Квочка, Пасіка, Чумацький Шлях тощо.

**Примітка 1.** Родові означення при астрономічних назвах звичайно пишуться з малої літери: зірка Альтаїр, комета Галлея, Тунгуський метеорит, сузір'я Великого Пса, туманність Андромеди.

**Примітка 2.** Слова земля, місяць, сонце пишуться з великої літери тоді, коли вони вживаються як астрономічні назви: Навколо Сонця обертається Земля зі своїм супутником Місяцем. Але: обробіток землі, схід сонця.

7. Назви сторін світу: захід, південь, північ, схід, норд-ост, південний захід – звичайно пишуться з малої літери. Якщо під цими назвами розуміються країни чи народи, тоді вони пишуться з великої літери: Далекий Схід, Західна Україна, країни Заходу, курорти Півдня, народи Півночі, Південне Полісся, Північна Буковина, Схід прокинувся.

8. Географічні й топографічні власні назви (незалежно від кількості їхніх складників) пишуться з великої літери, крім службових слів і родових означень (затока, мис, море, острів, пік, хребет і т. ін.): Азія, Антарктида, Балканський півострів, Берингове море, Північнокримський канал, Володимир-Волинський, гора Говерла, Грибова губа, Зелений мис, озеро Ільмень, Кавказький хребет, пік Шевченка, Москва-ріка, Нагаєва бухта, протока Па-де-Кале, Панамський перешийок, Перська затока, Північний полюс, Східноєвропейська рівнина, Урало-Кушумський степ.

**Примітка 1.** Коли означуване слово, що входить до географічної назви, не виражає родового поняття, то воно пишеться з великої літери: Біла Церква, Біловезька Пуща (заповідник), Булонський Ліс (парк), Великі Луки, Жовті Води, Залізні Ворота, Зелений Гай, Микільська Слобідка, Нова Гвінея (острів), Товста Могила, Ясна Поляна. Так само з великої літери пишуться складові частини географічних назв, що означають титули, посади, фах і т. ін.: мис Капітана Джеральда, набережна Лейтенанта Шмідта; також затока Святого Лаврентія.

**Примітка 2.** Прийменники, артиклі й сполучники в складі географічних назв пишуться з малої літери й відокремлюються дефісом: Булонь-сюр-Мер, Порт-о-Пренс, Ріо-де-Жанейро, Сен-е-Уаз, Фонтен-сюр-Рон, Франкфурт-на-Майні.

Артиклі й частки, що стоять на початку іншомовних географічних назв, пишуться з великої літери й приєднуються дефісом: Де-Брейне, Ла-Манш (протоки), Ле-Крезо, Лос-Анджелес (міста), Лос-Фрайлес (острови).

**Примітка 3.** В іншомовних складних географічних назвах, що пишуться через дефіс, з великої літери пишуться й родові позначення: Іссик-Куль (куль — озеро), Муюн-

*Кум (кум — пісок), Порто-Алегре (порто — порт), Ріо-Негро (ріо — річка), Хара-Нур (нур — озеро), але: Алатау, Амудар'я, Дихтау, Сирдар'я.*

Якщо ж складова частина такої назви увійшла в українську мову як загальна родова назва, то вона пишеться з малої літери Варангер-фіорд, Дю-фіорд. Так само з малої літери пишуться й родові позначення в іншомовних назвах вулиць, майданів, бульварів: Кайзер-плац, Лібкнехт-штрассе (штрассе — вулиця), Трафальгар-сквер (сквер — площа), Трептов-парк, Уолл-стріт (стріт — вулиця).

**Примітка 4.** *Географічні назви, вжиті в переносному значенні, зберігають написання з великої літери: Версаль (у значенні «Версальський мир»), Канни (у значенні «оточення та розгром»), Мюнхен (у значенні «Мюнхенська угода 1938 р.»), Парнас (у значенні «світ поезії»), Седан (у значенні «воєнний розгром»).*

9. Назви вулиць (бульварів, провулків, проспектів), шляхів (залізничних, морських і т. ін.), каналів, течій (морських), а також майданів (площ), парків і т. ін. пишуться з великої літери, а їхні родові позначення — з малої: Андріївський узвіз, Байкало-Амурська магістраль, бульвар Тараса Шевченка, Військово-Грузинська дорога, вулиця Петра Сагайдачного, Житомирська автострада, Львівська площа, майдан Незалежності, Музейний провулок, Стрийський парк, Південно-Західна залізниця, Північний морський шлях, проспект Дружби народів, Ромоданівський шлях, течія Гольфстрім.

Якщо в назвах вулиць, проспектів, населених пунктів тощо слова брід, вал, ворота, міст, шлях, яр і т. ін. вже не сприймаються як родові позначення, то вони пишуться з великої літери: Боричів Тік, Добрий Шлях, Козиний Брід, Красні Ворота, Кузнецький Міст, Ярославів Вал (вулиці); Гола Пристань (місто), Козинські Горби (урочище), Сухий Яр (село).

10. Утворені від географічних найменувань назви тварин, птахів, страв, напоїв, тканин і т. ін. пишуться з малої літери: бостон (тканина), йоркшир (порода свиней), легорн (порода курей), мадера (сорт вина), саяни (напій), स्वाлява (мінеральна вода), сенбернар (порода собак), сименталка (порода корів), токай (сорт вина) і т. ін.

11. У назвах груп або союзів держав і найвищих міжнародних організацій усі слова, крім родових позначень, пишуться з великої літери: Антанта, Балканські країни, Європейське Економічне Співтовариство, Співдружність Незалежних Держав, Всесвітня Рада Миру, Міжнародний комітет Червоного Хреста, Організація Об'єднаних Націй, Рада Безпеки, Троїстий союз.

12. Назви держав та автономних адміністративно-територіальних одиниць пишуться з великої літери. Причому, коли назва держави чи автономної республіки складається з кількох слів, то всі слова пишуться з великої літери: Арабська Республіка Єгипет, Держава Бахрейн, Республіка Білорусь, Автономна Республіка Крим, Китайська Народна Республіка, Корейська Народна-Демократична Республіка, Князівство Монако, Королівство Бельгія, Республіка Болгарія, Республіка Індія, Республіка Куба, Республіка Польща, Республіка Румунія,



Соціалістична Республіка В'єтнам, Сполучені Штати Америки, Угорська Республіка, Франція.

У назвах автономних областей та округів, а також країв, областей, районів, сілрад тощо з великої літери пишеться тільки перше слово: Волинська область, Єврейська автономна область, Краснодарський край, Ненецький автономний округ, Новомлинівська сілрада, Рожищенський район, Уманська міськрада.

Це правило поширюється й на назви старого адміністративно-територіального поділу: Берегівський округ, Вітебське воєводство, Лохвицький повіт, Новоросійська губернія, Сосницька сотня, Стародубський полк, Черкаське староство.

**Примітка.** Неофіційні назви держав, одиниць територіального поділу та образні назви географічних об'єктів пишуться з великої літери: Буковина, Вінниччина, Закарпаття, Золотоверхий (Київ), Наддніпрянина, Підмосков'я, Побужжя, Поділля, Покуття, Полісся, Приазов'я, Прикарпаття, Причорномор'я, Приуралля, Російська Федерація, Славутич (Дніпро), Слобожанщина. У спеціальному стилістичному вживанні пишуться з великої літери й загальні назви: Батьківщина тощо.

13. У словосполученнях — назвах державних, партійних, громадських, профспілкових та інших установ і організацій як України, так і інших держав з великої літери пишеться тільки перше слово, що входить до складу назви: Верховний суд США, Генеральні штати Королівства Нідерландів, Збройні сили України, Народна палата Республіки Індії, Національна рада Демократичної партії України, Національна гвардія України, Центральна управа Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка.

Це стосується й назв державних установ минулого: Державна дума, Земський собор, Тимчасовий уряд.

Але в назвах таких найвищих державних установ України, як Верховна Рада України, Конституційний Суд України, Кабінет Міністрів України, з великої літери пишуться всі слова.

**Примітка.** Традиційні, неофіційні назви закордонних державних органів, які періодично скликаються, пишуться з малої літери: бундесрат, джирга, конгрес, ландтаг, меджліс, національні збори, парламент, сейм, сенат, стортинг.

14. У назвах міністерств і їхніх головних управлінь, а також у назвах інших установ та організацій, що складаються з кількох слів, з великої літери пишеться тільки перше слово: Національний банк України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство культури і мистецтв України, Палата мір і вимірних приладів, Українське товариство охорони пам'яток історії та культури, Цивільний повітряний флот України.

Це правило поширюється й на офіційні назви:

а) Установ місцевого значення: Виконавчий комітет Донецької обласної ради народних депутатів, Львівський обласний відділ охорони здоров'я, Чернігівська облспоживспілка, Шевченківський районний відділ народної освіти міста Києва. Але: профком Київського національного університету, страйкком, фабком і т. ін.

б) Партій України та інших країн світу: Демократична партія України, Лейбористська партія Великої Британії, Республіканська партія США.

в) Міжнародних і закордонних професійних, громадських та інших організацій: Австралійський конгрес тред-юніонів, Американська федерація праці, Всесвітній форум українців, Гельсінська спілка, Міжнародна асоціація українців, Народний рух України, Товариство об'єднаних українських канадців, Федерація незалежних профспілок України.

15. Правопис складених назв заводів, фабрик, комбінатів, виробничих об'єднань, шахт, підприємств, установ, а також наукових і навчальних закладів, кінотеатрів, театрів, парків культури та відпочинку, клубів тощо підпорядкований таким правилам:

а) Якщо підприємство, установа, заклад і т. ін. мають символічну назву, номер чи носять чиєсь ім'я, то їх можна писати повністю або скорочено. При цьому в повних назвах початкове слово та перше слово взятої в лапки символічної (умовної) назви, ім'я тощо пишуться з великої літери, а всі інші слова — з малої: Київський завод «Арсенал», Виробниче акціонерне товариство «Поліграфкнига», Донецька шахта «Вітка-Глибока», Львівська середня школа № 1 імені І. Франка, Десятий міжнародний з'їзд славістів, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Київський військовий округ.

У скорочених назвах перше слово звичайно пишеться з малої літери, символічна назва (у лапках) — з великої: ансамбль пісні й танцю імені П. Вірського, магазин «Роксолана», видавництво «Веселка», спортивний комплекс «Трудові резерви», стадіон «Динамо».

**Примітка.** Якщо скорочена назва вживається замість повної (на вивісках, етикетках тощо), то її початкове слово пишеться з великої літери: Комбінат «Прогрес», Кооператив «Садівник», Середня школа № 2.

б) Перше слово власних назв академій, інститутів, науково-дослідних установ, кінотеатрів, театрів, музеїв, парків культури та відпочинку тощо пишеться з великої літери, незважаючи на те, що воно є родовим позначенням: Національна академія наук України, Книжкова палата, Державний музей українського образотворчого мистецтва, Голосіївський парк імені М. Т. Рильського, Національна опера України ім. Т. Г. Шевченка, Українська академія друкарства.

в) З великої літери пишеться перше слово складених назв типу: Київський будинок мод, Львівський палац одруження, Харківський клуб метробудівців.

З великої літери може писатися перше слово й скороченої назви, якщо відповідна повна назва вже згадувалася в тексті, а також — на вивісках: Будинок учителя, Український дім, Палац урочистих подій і т. ін.

**Примітка.** Якщо до складу найменування установи входить словосполучення, яке може виступати як самотійна назва установи (без початкових слів), то воно пишеться з великої літери: *Оперний театр (від Національна опера України ім. Т. Г. Шевченка), Третьяковська галерея (від Державна Третьяковська галерея) та ін.*

16. Назви частин, відділів, відділень, секторів та інших підрозділів установ, організацій, а також слова актив, збори, з'їзд, конференція, президія, сесія, симпозіум, рада (інституту тощо) пишуться з малої літери: сесія Київської обласної ради, кафедра української літератури Полтавського державного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка, засідання президії Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, рада філологічного факультету, конференція Міжнародної асоціації українців, сесія Хмельницької міськради, учена рада Інституту української мови НАН України.

17. У складених назвах іноземних телеграфних агентств усі слова, крім родового імені, пишуться з великої літери й без лапок: агентство Пренса Латіна, агентство Франс Пресс. Щодо назв іноземних фірм, компаній, банків і т. ін., то вони беруться в лапки й з великої літери пишеться тільки перше слово чи власне ім'я, що входить до складу цієї назви: фірма «Філко корпорейшн», компанія «Дженерал моторс», нафтохімічна компанія «Оксиденталь петролеум корпорейшн», банк «Гаранті траст компані».

18. У назвах творів художніх, музичних і т. ін., наукових праць, газет, журналів, історичних пам'яток тощо перше слово пишеться з великої літери, а назва береться в лапки: поема «Енеїда», повість «Тіні забутих предків», опера «Запорожець за Дунаєм», пісня «Стоїть гора високая», підручник «Історія України», кінофільм «Камінний хрест», картина «Запорожці пишуть листа турецькому султанові», газети: «Вечірні вісті», «Вісті з України», «Голос України», «Літературна Україна», «Слово»; журнали: «Всесвіт», «Дзвін», «Наука і суспільство», «Кобета і жице», «Україна»; писемні історичні пам'ятки: «Руська правда», «Слово о полку Ігоревім», «Літопис Самовидця».

**Примітка 1.** У подвійних складених назвах творів, газет і т. ін. з великої літери пишеться також перше слово другої назви: *«Андрій Соловейко, або Вченіє світ, а невченіє — тьма», «Глитай, або ж Павук», «Дейлі телеграф енд Морнінг пост».*

**Примітка 2.** З великої літери, але без лапок пишуться назви культових книг: *Апостол, Біблія, Євангеліє, Коран, Псалтир, а також назви таких релігійних понять, як Бог (але бог Перун і т. ін.), Божя Матір, Син Божий, Святий Дух і т. ін.*

19. Назви аеропортів, вокзалів, станцій, портів, пристаней і т. ін. пишуться з великої літери: аеропорт «Бориспіль», Київський вокзал (у Москві), станція Фастів-Перший,

станція метро «Контрактова площа», порт Балаклава, пристань Ржищів (на Дніпрі) тощо.

20. Умовні назви будинків відпочинку, пансіонатів, санаторіїв, дитячих таборів, готелів, кемпінгів, ресторанів, кав'ярень і т. ін. пишуться в лапках і з великої літери: будинок відпочинку «Зоря», пансіонат «Здоров'я», санаторій «Україна», дитячий табір «Беркут», готель «Золотий колос», кемпінг «Чайка», ресторан «Либідь», кав'ярня «Мрія».

21. Назви пам'яток архітектури, замків, храмів тощо пишуться з великої літери: Андріївська церква, Золоті ворота, Колізей, Почаївська лавра, Хотинський замок, Софійський собор.

22. Назви історичних подій, епох, війн, революцій, народно-визвольних рухів, повстань, революційних свят, знаменних дат і т. ін. пишуться з великої літери: Велика французька революція, епоха Відродження, Вітчизняна війна, Коліївщина, Хмельниччина, Семирічна війна, Кривава неділя, Лютнева революція, Львівське збройне повстання 1848 р., Революція 1905 р., Паризька комуна, Льодове побоїще, Полтавська битва, Ренесанс, Перше травня, Міжнародний жіночий день, Новий рік, День учителя, День Незалежності України, Свято Перемоги.

З великої літери пишуться й назви релігійних свят і постів: Благовіщення, Великдень, Івана Купала, Петра й Павла, Покрова, Різдво, Теплового Олексія, Успіння; Великий піст, Масниця, Петрівка, Пилипівка, Спасівка тощо.

***Примітка 1.** Назви історичних подій, епох, війн, геологічних періодів тощо, які стали загальними, пишуться з малої літери: греко-перські війни, громадянська війна, хрестові походи, доба феодалізму, античний світ, середні віки, середньовіччя, неоліт, палеоліт, трипільська культура, палеозойська ера.*

***Примітка 2.** Якщо початковий порядковий числівник у складеній назві написаний цифрою, то наступне слово пишеться з великої літери: 8 Березня, 1 Травня.*

23. З великої літери пишуться назви конгресів, конференцій, договорів, найважливіших документів тощо: Конгрес захисту культури (у Парижі 1935 р.), Конституція України, Програма ДемПУ, Потсдамська угода, Версальський мир, Акт проголошення незалежності України, Декларація прав людини.

24. У назвах орденів, відзнак, що складаються з кількох слів, тільки перше слово (крім родових) пишеться з великої літери: орден Вітчизняної війни, орден Дружби народів, орден Незалежності, орден Почесного легіону, орден Пошани.

Якщо така назва береться в лапки, то теж із великої літери пишеться тільки перше слово та власне ім'я, що входить до складу цієї назви: орден «Мати-героїня», медаль «За відвагу», медаль «За визволення Варшави», медаль «За бойові заслуги», медаль «Партизанові Вітчизняної війни».

25. З великої літери в лапках пишуться назви літаків, автомобілів, тракторів та інших машин, пов'язані з найменуванням моделі, заводу, фірми, що їх виготовляють: літак «Антей», автомобіль «Таврія», автобус «Турист», комбайн «Нива», трактор «Білорусь».

Це правило поширюється й на назви виробів, продуктів, що стали фірмовим або сортовим їх означенням: цукерки «Столичні», цигарки «Українські», вино «Перлина степу», цукерки «Пташине молоко».

### **З великої літери пишуться:**

а) Прикметники, утворені від власних особових назв за допомогою суфіксів -ів (-ова, -ове, -е), -їв (-єва, -єва), -ин (-ина, -ине), -їн (-їна, -їне), якщо вони означають належність чогось даній особі: Андрієві книжки, Грінченків словник, Маріїн лист, Тичинине слово, Шевченкові поезії.

б) Прикметники, які входять до складених особових назв людей як прізвиська: Володимир Великий, Данило Галицький, Дюма Старший, Карл Сміливий, Костянтин Багрянородний, Олександр Невський, Ярослав Мудрий.

в) Прикметники, утворені від іменників — власних назв, якщо вони входять до складу назв, які за змістом дорівнюють словосполучкам «імені когось», «пам'яті когось»: Нобелівська премія, Франківська кімната, Шевченківська премія.

**Примітка.** З малої літери пишуться присвійні прикметники, утворені від власних особових імен:

а) За допомогою суфіксів -івськ- (-ївськ-), -инськ- (-їнськ-): бальзаківські традиції, франківські сонети, пушкінські рукописи, шевченківський стиль.

б) Якщо вони входять до складу стійких фразеологічних сполучень або наукових термінів: авгієві стайні, ахіллесова п'ята, гордіїв вузол, дамоклів меч, езопівська мова, прокрустове ложе, юдині срібняки; архімедова спіраль, базедова хвороба, бертолетова сіль, віттова хвороба, гайморова порожнина, піфагорова теорема.

### ***Велика літера в складноскорочених назвах***

1. Скорочені назви (аббревіатури) установ, закладів, організацій тощо, утворені з частин слів, пишуться двояко:

а) З великої літери, якщо ці слова вживаються на позначення установ одиничних: Укрінформ, Укрпрофрада, Укоопспілка.

б) З малої літери, якщо такі слова є родовими назвами: медінститут, облвиконком, райвно, райрада.

2. Складноскорочені назви, утворені з початкових (ініціальних) букв, імен власних і загальних, пишуться великими літерами: АТС, КНР, НЛО, СНД, УРП, УТН.

**Примітка.** Скорочення від загальних назв, які вимовляються як звичайні слова (без вставних звуків), пишуться малими літерами: вуз (у вузах), загс (до загсу), неп (під час непу). Такі слова звичайно відмінюються.

Так само відмінюються ініціальні скорочення типу БАМ, а їхні закінчення, що пишуться з малої літери, приєднуються до останньої літери аббревіатури без будь-якого знака (апострофа, коми): з БАМу, на БАМі, з ВАКу, ВАКом, ТЮГу, ТЮГом.

## **ПРАВИЛА ПЕРЕНОСУ**

### **Орфографічні правила переносу**

Частини слів з одного рядка в другий слід переносити за складами: гай-ка, зо-шит, книж-ка, ко-ло-дязь, паль-ці, са-дів-ник, Хар-ків.

При цьому:

1. Не можна розривати сполучення літер дж, дз, які позначають один звук. Отже, переносити можна лише так: гу-дзик, хо-джу. Якщо дж, дз не становлять одного звука (це буває, коли д належить до префікса, а ж або з — до кореня), то їх слід розривати: над-звичай-ний (а не на-дзвичайний), під-жив-ляти (а не пі-дживляти).
2. Апостроф і м'який знак при переносі не відокремлюються від попередньої літери: бур'-ян (а не бур-'ян), кіль-це (а не кіл'-це), Лук'-ян (а не Лук-'ян), низь-ко (а не низ'-ько).
3. Одна літера не залишається в попередньому рядку й не переноситься в наступний: ака-де-мія (а не а-кадемія), Ма-рія (а не Марі-я), олі-вєць (а не о-лівєць). Так само не можна поділяти на частини для переносу такі двоскладові слова, як або, моя, око, шия тощо.
4. При переносі складних слів не можна залишати в кінці рядка початкову частину другої основи, якщо вона не становить складу: багато-ступінчастий (а не багатос-тупінчастий), восьми-гранний (а не восьмиг-ранний), далеко-східний (а не далекос-хідний).
5. Не можна розривати ініціальні аббревіатури, а також комбіновані аббревіатури, які складаються з ініціальних скорочень цифр: АЕС, ЛАЗ-105, МАГАТЕ, МАУ, НТШ, УАПЦ.
6. У решті випадків, які не підходять під викладені вище правила, можна довільно переносити слова за складами: Дні-про й Дніп-ро, Оле-ксандра й Олек-сандра, сестра й сест-ра. Це правило поширюється й на суфікси: бли-зький і близь-кий,

видавни-цтво, видавниц-тво й видавницт-во, гали-цький і галиць-кий, росій-ський і російсь-кий, убо-зтво, убоз-тво й убозт-во, суспільс-тво й суспільст-во.

### ***Технічні правила переносу***

1. Не можна переносити прізвища, залишаючи в кінці попереднього рядка ініціали або інші умовні скорочення, що до них відносяться: Т. Г. Шевченко (а не Т. Г. // Шевченко), гр. Іваненко (а не гр.// Іваненко), акад. (доц., проф.) Гончаренко (а не акад. (доц., проф.)// Гончаренко), тов. Гнатюк (а не тов. // Гнатюк).

***Примітка.*** Якщо імена, звання тощо подаються повністю, то прізвища (а також по батькові) можна переносити: Тарас Григорович Шевченко й Тарас // Григорович Шевченко, академік // Агатангел Кримський і т. ін.

2. Не можна відривати скорочені назви мір від цифр, до яких вони належать: 1917 р. (а не 1917 // р.), 150 га (а не 150 // га), 20 см<sup>3</sup> або 20 куб. см (а не 20 // см<sup>3</sup> або 20 // куб. см), 5 г (а не 5 // г).

***Примітка.*** Якщо назви мір подаються повністю, то їх можна переносити: 1917 // рік, 150 // гектарів і т. ін.

3. Граматичні закінчення, з'єднані з цифрами через дефіс, не можна відривати й переносити: 2-й (а не 2- // й), 4-го (а не 4- // го), 10-му (а не 10- // му) й т. ін.

4. Не можна розривати умовні (графічні) скорочення типу вид-во, і т. д., і т. ін., та ін., т-во тощо.

5. Не можна переносити в наступний рядок розділові знаки (крім тире), дужку або лапки, що закривають попередній рядок, а також залишати в попередньому рядку відкриту дужку або відкриті лапки.

### **Завдання для самоконтролю**

**Розкрийте дужки і вставте велику або малу літеру. Поясніть вживання великої літери.**

А. (г)енеральний (с)екретар ООН, (п)резидент України, (г)олова (в)ерховної (р)ади України, (п)рем'єр-(м)іністр Канади, (м)іністерство (о)світи і науки України, (з)ахідна Україна, (к)раїни (з)аходу, (б)ульвар Тараса Шевченка, (м)айдан (н)езалежності, (р)еспубліка (б)олгарія, (у)горська (р)еспубліка, (к)орейська (н)ародно-(д)емократична (р)еспубліка, (р)івненська (о)бласть, (у)манська (м)іськрада, (ш)евченкові поезії, (ш)евченківські поезії, (ш)евченківська премія, (н)обелівська премія, (в)олодимир-(в)олинський, (н)аціональний (б)анк України, (к)иївський (б)удинок (м)од, (к)иївський (н)аціональний (е)кономічний (у)ніверситет, (д)ень (н)езалежності України, (р)іздво, (а)ндріївська (ц)ерква, (в)олодимирський (с)обор, (к)иєво-(п)ечерська (л)авра, (д)ержавний (м)узей

(о)бразотворчого (м)истецтва, (ц)ентральна (н)аукова (б)ібліотека АН України ім. В. Вернадського, (п)ромінвестбанк України, (б)анк (а)валь, (є)вропейське (е)кономічне (с)півтовариство, (м)іжнародний (в)алютний (ф)онд.

**Б.** (р)ада (б)езпеки, (н)аціональна (о)пера України, (п)олісся, (с)танція (м)етро (л)ибідська, (з)акарпаття, (ч)ернігівська (о)блспоживспілка, (о)дещина, (п)риазов'я, (д)онбас, (з)бройні (с)или України, (ц)ентральне (у)правління (в)сеукраїнського (т)овариства (п)росвіта ім. Тараса Шевченка, (ц)ентральна (р)ада, (п)арламент, (с)енат, (к)онституційний (с)уд України, (о)рден (в)ітчизняної (в)ійни, (м)едаль (з)а (в)ідвагу, (о)рден (к)нязя (я)рослава (м)удрого, (е)зопівська (м)ова, (б)іблія, (б)ожа (м)атір, (е)поха (в)ідродження, (н)аціональний (у)ніверситет (к)иево-(м)огилянська (а)кадемія, (у)країнська (д)ержава; (д)ержавний (к)омітет з (н)ауки, (т)ехніки і (п)ромислової (п)олітики України; (д)октор (е)кономічних (н)аук, (м)іжнародна (с)пілка (у)країн-ських (п)ідприємців (МСУП).